

Bezpieczeństwo i zagrożenia współczesnej rodziny – wybrane zagadnienia

Antoni Olak¹, Karolina Olak²

Wprowadzenie

Rodzina stanowi interesujący przedmiot badań dla wielu dziedzin nauki: psychologii, ekonomii, polityki, historii, demografii, etnologii, a w szczególności socjologii. Od dawna jest przedmiotem zainteresowania, refleksji filozofów, naukowców, przedstawicieli różnych religii, pisarzy. Rodzina jest instytucją ogólnoludzką występującą we wszystkich epokach i kulturach oraz stanowi integralną część każdego społeczeństwa, jest jego najważniejszą i podstawową komórką. Od chwili wyodrębnienia się socjologii, jako samodzielnej dziedziny naukowej, do dnia dzisiejszego rodzina jest przedmiotem systematycznych badań. W materiale tym przedstawiono zarys zagadnień dotyczących zagrożeń rodziny polskiej na podstawie kwerendy literatury przedmiotu.

Bezpieczeństwu w środowisku lokalnym (ang. *security in the local environment*, fr. *securite dans un lieu d'habitation*; niem. *Wohnorts siecherheit*, z ros. *biezopasnost w sredie*) – takie nauki jak psychologia, pedagogika, socjologia czy też sekuritologia nadają szczególną rangę bezpieczeństwu rodziny, gdyż należy ona dzisiaj do grupy potrzeb podstawowych, zaspokojenie których powoduje zachowanie życia, a także zdrowia i przede wszystkim rozwój jednostki. Z punktu widzenia nauk społecznych, pedagogiki społecznej, opiekuńczej i psychosocjologicznej teorii potrzeb zjawisko bezpieczeństwa (*poczucia bezpieczeństwa*) i zagrożenia (*poczucia zagrożenia*) ujmuje się, czyniąc układem odniesienia potrzebę bezpieczeństwa i proces jej zaspokajania [Dyczewski 2003: 9].

Potrzeba bezpieczeństwa – według Dąbrowskiego to „(...) właściwość człowieka (*wrodzona lub nabyta*) polegająca na tym, że normalność jego psychofizycznego funkcjonowania zależy od nieistnienia dotyczących go sytuacji zagrożenia, a także innych sytuacji trudnych niosących zagrożenie jego dóbr”. Inaczej mówiąc, jest to właściwość człowieka, która sprowadza się do wykluczenia i unikania sytuacji będących zagrożeniem dla jego dóbr w kontekście jego relacji (zależności) ze środowiskiem będącym jego otoczeniem. Tu trzeba powiedzieć, iż występują tu dwojakiemu rodzaju sytuacje zagrożeń, czyli powodujące występowanie sytuacji, gdzie jest brak

¹ Prof. nadzw. dr hab. Antoni Olak, Wyższa Szkoła Biznesu i Przedsiębiorczości w Ostrowcu Świętokrzyskim, Katedra Bezpieczeństwa Narodowego

² Inż. Karolina Olak, Uniwersytet Rzeszowski

możliwości zaspokojenia potrzeb ludzkich, oraz sytuacje trudne, wiążące się z niemożnością normalnego funkcjonowania psychofizycznego człowieka.

Bezpieczeństwo odgrywa fundamentalną rolę w życiu człowieka, determinując jego myśli oraz dążenia. O tym, jak ważne jest ono dla ludzkiej egzystencji świadczy prosta, aczkolwiek wielce wymowna myśl K. Neymana: „Bezpieczeństwo nie jest wszystkim, lecz bez bezpieczeństwa wszystko jest niczym” [Drużyńska 2009: 242]. Bezpieczeństwo, będące bardzo szerokim zagadnieniem, analizować można na wielu płaszczyznach ludzkiej działalności. Jedną z nich jest niewątpliwie rodzina, borykająca się z trudnym do rozwiązania problemem bezrobocia, obniżenia poziomu życia, agresji i przemocy w szkołach. Ze względu na szczególną rolę poczucia bezpieczeństwa lub jego braku zwłaszcza na wczesnym etapie rozwoju i edukacji młodego człowieka autorzy tego wystąpienia skupili swą uwagę na analizie problemu bezpieczeństwa rodziny szukając źródeł w szkole, gdzie agresja i przemoc stała się plagą współczesnej szkoły. Zabezpieczenie tej elementarnej potrzeby dzieci i młodzieży stało się w ostatnich latach jednym z najpoważniejszych wyzwań stojących przed współczesnymi placówkami oświatowymi. Przegląd dostępnej literatury umożliwił autorom zapoznanie się z naukowym podejściem do wybranego zagadnienia oraz zrozumienie mechanizmów wszelkich patologii przekładających się na poziom zagrożeń rodziny.

To już Arystoteles (IV w. p.n.e.) uznawał rodzinę za podstawowe środowisko człowieka, gdzie w niej upatrywał całą jego działalność. W obszernej literaturze przedmiotu spotykamy różne definicje rodziny, zwracające uwagę na wzajemne relacje zachodzące między jej członkami lub też podkreślające fakt, że rodzina zapewnia ciągłość biologiczną i kulturową społeczeństwa.

A. Olak przedstawia rodzinę jako grupę utrzymującą ciągłość biologiczną społeczeństwa i ciągłość kulturalną, przekazując dziedzictwo kulturowe, mówiąc kompleksowo o bezpieczeństwie rodziny twierdząc, że, skoro bezpieczeństwo ma tak wielką rangę w potrzebach rodziny, to potrzeb ludzkich nie wolno nam i nie powinniśmy pomijać tej wartości w procesach wychowania. Ma być to przyczynkiem do kształtowania osobowości ludzi wolnej od skłonności do działań niebezpiecznych [zob. A. Olak 2007], natomiast F. Adamski definiuje rodzinę jako „wspólnotę osób zjednoczonych ze sobą duchowo, skupionych przy wspólnym ognisku domowym aktami wzajemnej pomocy i opieki” [Zob. Szczepański 1970]. Obie definicje uzupełniają się dając pełniejszy obraz rodziny. Charakteryzuje się ona swoistymi cechami i jej tylko właściwą strukturą.

Dzisiejsza współczesna rodzina polska ma za sobą wielowiekowy okres rozwoju i przemian. Podejmowanie problematyki związanej z rodziną współczesną wymaga prześledzenia jej historii, uwarunkowań społeczno-politycznych, jakie niewątpliwie miały miejsce. Od chwili wyodrębnienia się socjologii i sekuritologii, jako samodzielnej dyscypliny naukowej, rodzina stała się przedmiotem systematycznych badań. Dla niej „fotografowanie” rzeczywistości społecznej (w tym rodziny) jest zaledwie diagnozą. Sekuritologia zaś podejściem kompleksowym dotyczącym przede wszystkim bezpieczeństwa i zagrożeń rodziny. Poznanie i refleksja zainspirowały autora niniejszej publikacji do ukazania różnych aspektów rodziny i jej bezpieczeństwa oraz zagrożeń, do dyskretnego zajęcia stanowiska na temat: Czy dzieje się dobrze i czy należy przyklasnąć procesom, które aktualnie przebiegają w sferze rodziny w Polsce, czy przyjąć postawę tolerancji, dystansu, alarmu, terapii.

Zdając sobie sprawę z niemożności ujęcia wszystkich aspektów omawianej problematyki, dołożono wszelkich starań, by przedstawione zagadnienia przeanalizowane były w sposób rzetelny zarówno w warstwie teoretycznej, jak i na polu własnych prób badawczych.

Zadania rodziny w zakresie bezpieczeństwa

Po 1991 roku zachodzą w Polsce przemiany społeczne, które przyczyniły się do dezorganizacji codziennego życia naszego społeczeństwa. Proces ten negatywnie wpływa na funkcjonowanie rodzin. Zatraca ona jakby dotychczasowy wzorzec [A. Olak, 2010: 41–50], a bezpieczeństwo lokalne staje problemem socjologicznym. W takich naukach jak: psychologia, pedagogika, socjologia szczególną rangę nadaje się potrzebie bezpieczeństwa, gdyż potrzeba bezpieczeństwa rodziny należy do grupy potrzeb pierwotnych, podstawowych, których zaspokojenie warunkuje przede wszystkim zachowanie życia, a także zdrowia i rozwój jednostki [Winiarski 2000: 11].

Kontynuując tę myśl musimy pamiętać, iż do występujących czynników zagrażających bezpieczeństwu człowieka zalicza się przede wszystkim: brak stabilności i możliwości przewidzenia sytuacji; brak nienormalności sytuacji życiowej; brak uznania jednostki; brak akceptacji i życzliwości; antycypowanie braku pomocy, brak oparcia i solidarności; brak doświadczenia przyjaźni, brak kolegów/przyjaciół i przynależności do podmiotów znaczących; brak świadomości o ograniczoności własnych możliwości w zakresie ochrony swych dóbr; poczucie złej perspektywy i istnienia zagrożeń; brak powodzenia w życiu i działalności; brak sprawiedliwości, brak ładu i porządku; występująca choroba, stany traumatyczne; nagłe zerwanie więzi z osobami bliskimi; poczucie utraty podstaw egzystencji; ostra rywalizacja w utrzymaniu godziwego statusu społecznego; przemoc, agresja i gwałt ze strony ludzi; ujemne, katastroficzne zjawiska przyrodnicze [Winiarski 2000: 11].

Uwzględniając specyfikę potrzeby bezpieczeństwa rodziny i jej uwarunkowania (czynniki zagrożeń bezpieczeństwa), możemy określić podstawowe aspekty bezpiecznego życia. Życie człowieka można by uznać za bezpieczne wówczas wtedy, kiedy może on maksymalnie zaspokoić swoją potrzebę bezpieczeństwa oraz inne potrzeby. Gdy ma zminimalizowane poczucie zagrożenia, które powstaje w wyniku niewystępowania źródeł wewnętrznych i zewnętrznych, gdy w sensie obiektywnym nie występują czynniki zagrażające bezpieczeństwu, a więc życiu, zdrowiu, rozwojowi i wychowaniu oraz możliwości normalnego funkcjonowania. Występujące źródła poczucia zagrożenia dotyczą sfery subiektywnej życia ludzkiego, zaś czynniki zagrożeń bezpieczeństwa odnoszą się zawsze raczej do sfery obiektywnej – a w głównej mierze relacji człowieka z otaczającą go rzeczywistością zewnętrzną [Winiarski 2000: 11].

W życiu ludzkim stany krańcowe bezpieczeństwa i niebezpieczeństwa zazwyczaj występują rzadko. Nie jest chyba rzeczą możliwą, aby całkowicie wyeliminować takie sytuacje zagrożeń w naszym życiu, życiu indywidualnym czy też życiu zbiorowym (lokalnym i paraloalnym) [A. Olak 2007: 49–61]. Z psychopedagogicznego punktu widzenia nie jest to z pewnością zasadne, gdyż mogłoby grozić pewnym stanem zastoju czy też inercją społeczną, zwiększaniem się lenistwa, zanikiem poczucia bezpie-

czeństwa. Kluczową sprawą jest, aby bezpieczeństwo wyraźnie dominowało nad niebezpieczeństwem. Chodzi tutaj o niedopuszczenie do wystąpienia długotrwałego oraz wysokiego stopnia zagrożenia (zagrożeń), co powoduje przekroczenie możliwości wytrzymałości ludzkiej, prowadzące do stanu deprywacji potrzeby bezpieczeństwa [Winiarski 2003: 344].

W oparciu o literaturę przedmiotu i własne tezy wynikające z badań własnych pragnę przypomnieć podstawową funkcję rodziny, jako środowiska wychowawczego. Rodzina to grupa społeczna osób, które mieszkają razem. To, w jakiej mierze dziecko przystosowuje się do życia w społeczeństwie uzależnione jest od stosunków panujących w rodzinie od postaw rodziców wobec dziecka. Szczególnie ważne jest to, aby we wczesnych latach życia dziecka w rodzinie panowała serdeczna atmosfera. Dobra rodzina to najwartościowsze środowisko wychowawcze, które określa i stwarza warunki indywidualnego rozwoju osobowości jednostki. „We wczesnych okresach rozwoju rodzina wpływa i oddziałuje na nie bezpośrednio i od niej głównie zależy przygotowanie człowieka do pełnego, społecznego funkcjonowania. Rodzina więc pełni zasadniczą rolę w procesie socjalizacji dziecka” i jego bezpieczeństwa [A. Olak 2010: 41–48].

Na prawidłowe funkcjonowanie rodziny ma wpływ wiele czynników. Wśród nich możemy wyróżnić: „Zespół warunków bytowych (pozwalają na zaspokojenie potrzeb biologicznych, rozwojowych dziecka); Czas pracy i czas wolny rodziców (jak długo pracują?, ile mają czasu wolnego i ile z niego poświęcają dziecku?); Poziom społeczno-kulturalny rodziców, wykształcenie, aktywność społeczna i kulturowa, umiejętności wychowawcze, stosunek do świata wartości, światopogląd, zasady moralne; Zgodne pożycie rodziców; Właściwa organizacja życia rodzinnego” [A. Olak 2010: 41–48].

Idąc dalej tą drogą przypomnimy, iż jednym z warunków bezpieczeństwa i zadań w tym aspekcie jest wychowanie rodzinne zawarte w całokształcie codziennych sytuacji i doświadczeń rodziny. Dokonuje się ono nie tylko, gdy rodzice podejmują świadomie określone działania zamierzające do uzyskania z góry założonych efektów w postaci określonych zmian w osobowości dziecka. „Rodzina w nowych warunkach życia społecznego i kulturalnego spełnia rolę niwelatora wstrząsów i trudności przystosowawczych. Pośredniczy między jednostką a społeczeństwem, jako całością i wywiera duży wpływ na czas wolny, zakres i charakter kultury swoich członków oraz kształtowanie się opinii i postaw” [Tyszka 1998].

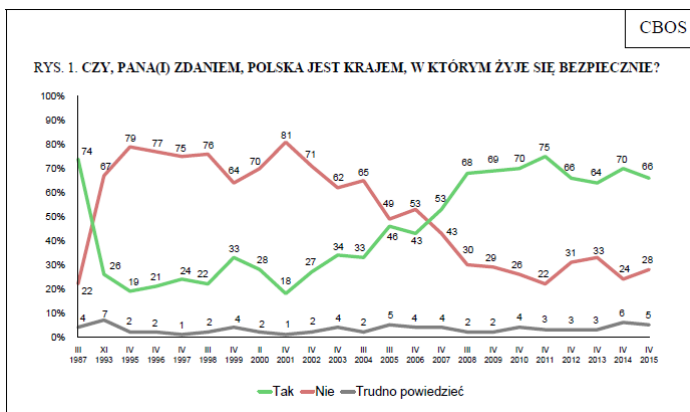
Jeżeli rodzina nie wypełnia którejś z funkcji powstaje wówczas problem dysfunkcjonalności. Nieprawidłowo funkcjonująca rodzina stanowi potencjalne niebezpieczeństwo zaburzenia procesu wychowawczego, co sprawia, że dziecko w takiej rodzinie ma mniejsze szanse, aby osiągnąć też optymalny stopień rozwoju emocjonalnego, społecznego i intelektualnego. Zaburzenie to w rodzinie jest przyczyną dezorganizacji jej, jako środowiska wychowawczego. Zdaniem St. Kowalskiego „rodzina zdemoralizowana to rodzina pozostająca w kolizji z prawem czy zasadami współżycia z szerszym środowiskiem – choć często solidarna w stosunkach wewnątrzrodzinnych, połączona jak rodzina normalna – będąca głównie źródłem deprawacji dziecka” [Ziemska 1975: 235].

Bardzo ważne wskaźniki przedstawiono poniżej. One to pokazują obraz bezpieczeństwa w sferze ekonomicznej. Od 25 lat w Polsce CBOS monitoruje kwestię bezpieczeństwa w naszym kraju – opinie badanych, którzy oceniają stan bezpieczeństwa w Polsce, czy czują się bezpiecznie w swoim otoczeniu, a także, w jakim stopniu

obawiają się tego, że mogą paść ofiarą przestępstwa. W 2015 roku opinie na ten temat pogorszyły się, o 9 pkt proc. zmniejszył się odsetek badanych określających Polskę – kraj, w którym żyje się bezpiecznie i o tyle samo przybyło niezadowolonych ze stanu bezpieczeństwa. Większość Polaków (66%) uważa, że Polska jest krajem, w którym żyje się bezpiecznie. Odmienny pogląd wyraziło 28% badanych, a tylko 5% nie miało zdania. Najbezpieczniej czują się mieszkańcy wsi – tak wynika z sondażu CBOS. Wskaźniki te od kilku lat utrzymują się na zbliżonym poziomie [CBOS nr 65/2015].

Jeśli chodzi o zagrożenia przestępczością, to z badań wynika, iż prawie połowa (48%) badanych czuje się osobiście zagrożona przestępczością, ale tylko nieliczni czują silne obawy (4%). Badani obawiają się o bezpieczeństwo swych najbliższych (58%). Kobiety częściej niż mężczyźni obawiają się, że mogą stać się ofiarami przestępstw. Natomiast najmłodszy respondenci najrzadziej czują niepokój o swoje bezpieczeństwo. Mniej więcej co szósty Polak (17%) w ostatnich pięciu latach stał się ofiarą kradzieży. U co dziesiątego dokonano włamania do domu, mieszkania, domku letniskowego itp. Czterech na stu badanych zostało pobitych, a dwóch na stu napadniętych i obrabowanych [CBOS nr 65/2015].

Z analizy tych badań wynika, iż co dwudziesty badany potwierdził, że stał się ofiarą innego przestępstwa, m.in. aktów wandalizmu dokonanych na ich własności prywatnej, internetowego (hakerstwa, wyłudzeń przez Internet), napaści, ale bez uszczerbku na zdrowiu fizycznym (gróźb, zastraszania) lub ofiarą oszustw finansowych. W badaniach występują także coraz częściej osoby poszkodowane przez pracodawcę (mobbing, niewypłacenie należnego wynagrodzenia) oraz ofiary stalkingu [CBOS nr 65/2015]³. Wielki problem dotyczący bezpieczeństwa publicznego wyrażają mieszkańcy mniejszych miejscowości niż dużych miast (powyżej 100 tys. mieszkańców). Ma tu wpływ sytuacja materialna badanych, gdzie połowa badanych, jak wynika z analizy ocenia swoją sytuację materialną jako złą (tj. 45%). Wśród badanych, którzy są najlepiej sytuowani, co piąty (20%) żyje w zagrożeniu. Rys. 1 przedstawia to zagadnienie.

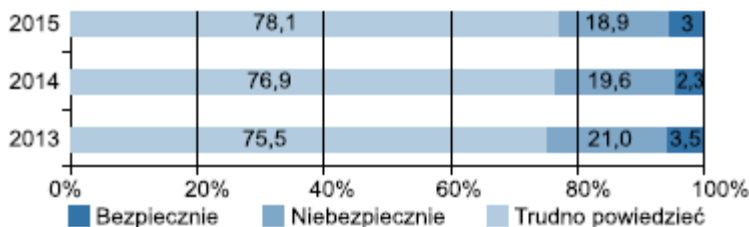

Rys. 1. Bezpieczeństwo w miejscu zamieszkania

Źródło: [http://cbos.pl/SPISKOM.POL/2015/K_065 (dostęp: 23 grudnia 2015 r.)]

³ Sondaż CBOS został zrealizowany w dniach 16-22 kwietnia 2016 roku na liczącej N=1027 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

Dokonując analizy bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania w stosunku do lat dziewięćdziesiątych poprzedniego stulecia, znacząco poprawiły się opinie o bezpieczeństwie (większe bezpieczeństwo deklarują mieszkańcy wsi) i wiek respondentów – im młodszy ankietowani, tym częściej deklarują, że podczas spacerów po zmroku czują się bezpiecznie, oraz ocena sytuacji materialnej – bezpieczniej czują się osoby, które lepiej oceniają swoją sytuację materialną, jak już wcześniej zaznaczono.

Rys. 2. Czy czuje się Pan/i bezpiecznie, spacerując w swojej okolicy po zmroku?

Źródło: Brzeiniak, www.google.pl/gws_rdbezpicherheit+miejsca+zamieszkania (dostęp: 23 grudnia 2015 r.)

Idąc dalej trzeba stwierdzić, że mieszkańcy naszego kraju deklarują wysoki poziom poczucia bezpieczeństwa, tu występują jednak różnice wynikające z miejsca zamieszkania (regionu). Najbezpieczniej czują się mieszkańcy południowo-wschodniej Polski, m.in. województw: lubelskiego – 85,0% i podlaskiego – 84,5%, a także opolskiego – 83,8%, natomiast najmniej bezpiecznie – mieszkańcy województw: zachodniopomorskiego – 72,0%, łódzkiego – 72,6% i śląskiego – 73,0%.

Funkcje rodziny w aspekcie bezpieczeństwa

Mówiąc o bezpieczeństwie, ważne jest podejście aksjologiczne w środowisku, gdzie w grę wchodzi takie kategorie wartości jak: życie ludzkie (zachowanie go i traktowanie jako szczególnego daru); zdrowie człowieka (fizyczne, psychiczne, społeczno-moralne) i jego rodziny; wielostronny rozwój (umysłowy, społeczno-moralny, kulturalny, somatyczny), w szczególności generacji dzieci i młodzieży; kształcenie i wychowanie szkolne, pozaszkolne (w tym głównie rodzinne) i poszkolne (ustawiczne), zorientowane na urzeczywistnianie wartości uniwersalnych, narodowych, regionalnych i lokalnych oraz ich wzbogacanie; normalne funkcjonowanie psychofizyczne (bez utrudnień i zagrożeń, napięć i paraliżujących stresów); dobra indywidualne (materialne, kulturowe, duchowe) i dobro wspólne (m.in. infrastruktura materialna, placówki i instytucje, elementy kultury i przyrody) [A. Olak 2010: 41].

Konkludując trzeba powiedzieć, że bezpieczeństwo jako zjawisko psychospołeczne w skali lokalnej (i nie tylko) czynnie sprzyja utrwaleniu i rozwojowi wspomnianych powyższych wartości. Aby zdać sobie sprawę z tego, jakie działania są niezbędne z punktu widzenia zapewnienia (może poszerzenia) bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania, konieczne jest zwrócenie uwagi na jego podstawowe uwarunkowania. Można tutaj wyodrębnić kilka grup czynników, a mianowicie [Winiarski 2003: 345]:

egzystencjalno-socjalne; psychiczno-duchowe; edukacyjno-kulturowe; społeczne; przyrodnicze.

Aby rejon zamieszkania był środowiskiem w pełni bezpiecznym dla mieszkańców, czyli był nasycony czynnikami bezpieczeństwa i przez to zostały ograniczone możliwości występowania sytuacji zagrożenia oraz różnego rodzaju utrudnień, niezbędne jest prowadzenie w skali lokalnej i paralokalnej wielokierunkowej działalności, z inicjatywy i udziałem lokalnych sił społecznych. Za podstawowe i, jak wydaje się za najbardziej tutaj pożądane, należy przede wszystkim wskazać takie kierunki działalności jak: „działalność edukacyjna, opiekuńcza, pomocowa, wspierająca (wsparcie społeczne), religijna, gospodarcza, administracyjna, organizacyjna, interwencyjno-porządkowa, architektoniczna, usługowo-handlowa, medyczna, ekologiczna, prawno-restrykcyjna” [Winiarski 2003: 345].

Globalizacyjne czynniki zagrażające współczesnej rodzinie

Rodzina ma nie tylko znaczenie w życiu jednostek, ale odgrywa również doniosłą rolę w życiu całego społeczeństwa. Od zdrowia rodziny zależy siła i zdrowie społeczeństwa, te dwie grupy społeczne wzajemnie na siebie oddziałują. Modele etyczne i światopoglądowe funkcjonujące w społeczeństwie przedostają się do rodziny i odpowiednio ją kształtują. Rodzina spełnia jakby funkcję odbiornika i nadajnika, od niej zależy zarówno zdrowie i dobro jednostek, jak i całej społeczności. Procesy społeczne, gospodarcze i ekonomiczne, zmiany w obyczajowości, wzmożona emigracja zarobkowa, oraz towarzyszące temu zjawiska społeczne, są od wielu lat przedmiotem zainteresowania wielu dziedzin nauki. Procesy te zachodzą niezwykle szybko i dynamicznie, co sprawia, że ich konsekwencje pozytywne, ale i negatywne ponosi przeciętna polska rodzina. Socjologowie rodziny sygnalizują ciągły wzrost liczby rozwodów, zanikanie wielodzietności, wzrost napięć oraz konfliktów na tle zmian w układach ról małżeńskich. Wszystkie te czynniki stanowią poważne zagrożenie dla współczesnej rodziny polskiej.

T. Kukołowicz uważa, że istnieją złożone przyczyny tych zjawisk. Autorka twierdzi, iż wypada zwrócić uwagę na przynajmniej dwie z nich [Kukołowicz, 10(24)/2004: 12–14]. Pierwsza, to to, iż dawniej występowała silna więź między członkami rodziny. Wszyscy członkowie rodziny znajdowali oparcie moralne i materialne, liczyli się ze zdaniem rodziny. Druga, to brak nowych modeli życia rodzinnego dostosowanych do potrzeb współczesnej rodziny. Dotychczasowe modele życia rodzinnego nie uwzględniają nowej sytuacji, w jakiej znalazła się polska rodzina. Zwrócić należy uwagę na kierunek przemian, dokonujących się w odchodzeniu od modelu rodziny tradycyjnej do modelu rodziny współczesnej⁴.

⁴ W literaturze socjologicznej wiele miejsca zajmują rozważania na temat różnic między dezorganizacją, dezintegracją, rozkładem, czy rozpadem rodziny. Dla celów niniejszej pracy rozróżnienia nie wydają się być istotne, terminy te będą używane zamiennie. W sensie terminologicznym określenie „dezorganizacja rodziny” dotyczy stanu, w którym jeden lub więcej członków nie spełnia przypisywanych im ról społecznych.

Pozytywne efekty przeobrażeń globalizacyjnych

Ostatnie półwiecze, a szczególnie ostatnia dekada, to czas, w którym, dzięki nowym technologiom dającym nam możliwość większej ruchliwości społecznej ludzi nie tylko zarobkowej i nasilenia procesów migracyjnych, procesy globalizacyjne świata narastały bardzo dynamicznie. Dzisiejsza komunikacja i można rzec mediatyzacja całego świata jest obecnie coraz szybsza, tak szybka, iż, niestety, nie nadążamy. Przekłada się na coraz szersze sfery życia i dotyczy coraz większej części ludzkości.

Świat, w którym dziś żyjemy oraz świat, który nadchodzi i w którym żyć będą następne pokolenia jest bardzo różnorodny, a różnorodność ta wkracza w nasze życie poprzez coraz większe, częstsze i bardziej złożone kontakty różnych kultur, które przenikają się wzajemnie, łączą, mieszają i warunkują. Powyższe trendy i procesy nasilają się, są zauważalne i rozwijają się również w Polsce i będą prawdopodobnie nasilały się jeszcze bardziej już bliskiej przyszłości przybierając dwa zasadnicze (poza sprzeczne) kierunki [WSP TWP 2014]:

- wspomnianą już tendencję do globalizacji, przenikania i ujednociania się kultur, obyczajów, języków, systemów ekonomicznych do przyzwolenia na dominującą rolę języka angielskiego jako języka uniwersalnego, jednoczenia się grup państw w większe twory o podbudowie politycznej i gospodarczej,
- a z drugiej strony tendencję do separatyzmu, ochrony kultur, religii, języków, obyczajów kultur mniej licznych i położonych poza euroamerykańskim centrum kulturalno-politycznym świata [WSP TWP 2014].

W obliczu powyższych zjawisk aktualne staje się dla każdego sekuritologa-pedagoga pytanie o kierunki przyszłej edukacji i wychowania następnych pokoleń. Wiedząc, że proces socjalizacji rozpoczyna się we wczesnym dzieciństwie każdej jednostki, trzeba wziąć to pod uwagę zastanawiając się nad reformowaniem edukacji na poziomie elementarnym [WSP TWP 2014]. Patrząc na te przemiany w perspektywie praw człowieka należy też spojrzeć na nasilający się wpływ światowej globalizacji, znajdujący także wyraz w narastającej, niestety, liczbie antyglobalistów. Choć termin „globalizacja”, który przybliżono na wstępie niniejszego opracowania, pojawia się bardzo często, to jednak nie do końca jest on właściwie rozumiany.

Czym więc globalizacja jest i jakich obszarów dotyczy? Sama idea globalizmu pojawiła się już w większości historycznych cywilizacji, jednak dzisiejszy współczesny globalizm stanowi jeden z dominujących obecnie nurtów. Jest ponadnarodowym i ponadpaństwowym ruchem znajdującym oparcie w wielu instytucjach i korporacjach o wymiarze ogólnoswiatowym. Jak zauważa Anthony Giddens, globalizacja dotyczy także transformacji lokalnych, jak i osobistych kontekstów doświadczenia społecznego. Według niego „n” czynności, a nasze codzienne powszechne czynności w coraz większej mierze wpływają zdarzenia dziejące się po drugiej stronie kuli ziemskiej. I na odwrót, lokalne nawyki życiowe miewają globalne konsekwencje” [Giddens 2001: 13].

Globalizacja nie jest też wyłącznie, ani przede wszystkim zjawiskiem ekonomicznym, lecz jest zjawiskiem bardzo złożonym, w którym można wyodrębnić aspekt ekonomiczno-polityczny, ideologiczny, filozoficzny czy religijny. Na płaszczyźnie ekonomiczno-politycznej poprzez takie organizacje, jak między innymi ONZ, WTO (Światowa Organizacja Handlu) czy OECD (Organizacja Współpracy Gospodarczej

i Rozwoju) globalizacja zmierza do zniesienia wszelkich ograniczeń w handlu (np. cła, monopolu państwowego), globalnego rozwoju czy zapewnienia ogólnoświatowego bezpieczeństwa [Budnikowski 2003: 14]. Jak określa ów proces w metaforze ekonomicznej E. Luttwak, dokonać ma się „scalenie kałuż, stawów, jezior i mórz wiejskich, prowincjonalnych, regionalnych i narodowych gospodarek w jeden globalny ocean gospodarczy, który małe jednostki wystawi na oddziaływanie olbrzymich bałwanów ekonomicznej konkurencji zamiast, jak to miało miejsce wcześniej, na poruszenia małych fal oraz regularnych przyptyków i odpływów” [Budnikowski 2003: 12].

Globalizacja związana jest także z globalnym rozpowszechnianiem informacji poprzez nieograniczony do nich dostęp, a co za tym idzie – promowaniem tak zwanej kultury masowej. Jak pisze P. Jaroszyński w procesie globalizacji, „[w] grę wchodzi zarówno dysponowanie odpowiednią siłą militarną, jak i administracyjną, edukacyjną, prawną, medialną oraz polityczną”. Jak dalej zauważa autor, czynnikiem decydującym o powodzeniu programu globalizmu była zmiana koncepcji poznania naukowego, to jest odejście od tradycji klasycznego stawiania pytania „dlaczego?” i szukania prawdy dla samej prawdy, na rzecz modelu współczesnego stawiającego sobie cele użyteczne z naczelnym pytaniem „jak?” [Jaroszyński 2002: 796].

Negatywne skutki przeobrażeń globalizacyjnych

Dzisiejsza debata wokół zjawiska globalizacji od wielu lat jest naczelnym tematem w dyskusjach, na konferencjach naukowych i sympozjach czy też w badaniach. Zawiera m.in. obok pozytywów także negatywny dyskurs [Budnikowski 2003: 434]. Nawet wielcy optymiści, którzy globalizację uważają za jedyną drogę dojścia do dobrobytu, obecnie dostrzegają już jej negatywy. Z wielką troską wskazują na monopolizację światowego bogactwa, na polaryzację podziału dochodu, na marginalizację społeczeństw ekonomicznie słabych, na wielkie bezrobocie strukturalne oraz na ograniczanie niestety kontroli władzy państwowej nad ekonomią.

Obecny rozwój ekonomiczny, na który w szczególny sposób kładzie nacisk globalizacja ekonomiczna nie może być podporządkowany tylko i jedynie konsumpcjonizmowi i bogaceniu się niewielkiej grupy społecznej. Powinien on dawać jednak możliwość integralnego rozwoju człowieka. Samo bowiem posiadanie dóbr i środków nie udoskonala go. Nie wpływa bowiem niestety na jego dojrzewanie, czyli na wzbogacenie „być” i na urzeczywistnianie jego powołania. Dlatego jest potrzeba poddać krytyce tzw. nadrozwój, polegający na nadmiernej rozporządzalności wszelkiego typu dobrami materialnymi na korzyść tylko niektórych warstw społecznych. Zamieniają one bowiem człowieka w niewolnika „posiadania” i natychmiastowego zadowolenia, który nie widzi innego horyzontu, jak tylko mnożenie dóbr już posiadanych lub stałe zastępowanie ich innymi, jeszcze bardziej doskonalszymi [Gwiazda, Kawecki 1999: 89].

Dziś występujące problemy globalne mają charakter światowy i dotyczą w równym stopniu krajów biednych, jak i bogatych. Problemy demograficzne, ogromne ubóstwo ludzi, wielkie i wzrastające stale bezrobocie, zadłużenie i zagrożenie środowiska naturalnego dotyczą już wszystkich społeczeństw. Intensywność ich występo-

wania niestety zależna jest jednak od wielu czynników i ich wzajemnych powiązań. W dzisiejszych krajach słabo rozwiniętych problemy te są bardziej widoczne. Mieszkańcy krajów Trzeciego Świata mają bardzo małe szanse na poprawę jakości i bezpieczeństwa życia. W większości nie posiadają oni praktycznie wykształcenia toteż mają ogromne trudności z zatrudnieniem [Stopczyński 2010: 30].

Zdaniem państw należących do tzw. Grupy Lizbońskiej konkurencja nie jest już w stanie rozwiązać takich problemów, jak społeczno-ekonomiczne różnice wewnątrz tych krajów i między nimi, rosnący wyzysk, marginalizacja społeczeństwa oraz niestety wyniszczanie systemów niezbędnych do życia oraz koncentracja władzy w nieodpowiedzialnych organizacjach. Globalizacja jest bowiem możliwa dzięki wypadkowej sił o bardzo różnorodnych aspektach. P. Dembiński określa ją jako proces stałego zagęszczania i komplikacji sieci współzależności między osobami, przedsiębiorstwami, organizmami politycznymi a nie tylko państwami, a także kapitałem i przestrzenią [Grupa Lizbońska 1996: 13–19].

Przyspieszenie tempa wzrostu gospodarczego w warunkach globalizacji przemysłu i usług prowadzi niestety do zasadniczych zmian na mapie rozwoju świata. Te państwa, które wykorzystały szansę stworzenia dzisiaj nowoczesnej gospodarki i zdołały zwiększyć swoje tempo rozwoju, choćby o 1 czy 2 pkt proc. średniorocznego wzrostu, awansowały do grupy gospodarek bogatych i dobrze rozwiniętych. Te zaś, w których przemysłowo-usługowe przyspieszenie wzrostu nie nastąpiło, albo nastąpi w skali słabszej niż w innych krajach, przesunęły się, niestety, w dół, mając tym samym mniejszy udział w podziale światowego bogactwa.

Widoczny dziś proces monopolizacji jest tylko częścią zarysowującego się światowego procesu rozwarstwienia. Dotyka on, ku, niestety, wielkiemu zdziwieniu entuzjastów globalnego rynku, już także społeczeństwa krajów bogatych. Bez cienia wątpliwości postępująca globalizacja gospodarki światowej sprzyja zmniejszeniu nędzy i głodu w wielu krajach. Należą do nich dziś Chiny i Indie, czyli tzw. tygrysy azjatyckie. Z drugiej strony wiele krajów biednych, niestety, nie wytrzymuje reguł gry narzucanych przez kraje bogate, dążące do jak największego udziału w światowym dochodzie [Grupa Lizbońska 1996]. W tym miejscu należy zadać kolejne pytanie, dlaczego niektóre kraje mają większy udział w światowym bogactwie niż inne. Oczywiście wiemy, iż głównym sprawcą jest globalizacja ekonomiczna, która w bezpardonowy sposób deprecjonuje słabszych. W USA zwrócono jednak uwagę na szersze zjawisko.

Bezpieczeństwo rodziny w przestrzeni publicznej

Pod pojęciem „bezpieczeństwo publiczne” skłonni jesteśmy zwykle rozumieć zapobieganie i przeciwdziałanie różnego rodzaju przestępstwom, rozbojom i gwałtom. Tymczasem społeczność zagrożona jest znacznie szerszą gamą niebezpieczeństw wywołanych zarówno przez klęski żywiołowe, jak i przez przemysł lub transport (wybuchy, uwolnienia toksycznych substancji, pożary). Każdy człowiek i każda społeczność żyją w otoczeniu i świadomości (lub nieświadomości) zagrożeń pochodzenia naturalnego i antropogenicznego w środowisku swojego bytowania, czyli publicznym [Tyrała 2011: 55].

Z zagrożeniem życia i mienia spotykamy się od zarania dziejów. Początkowo źródłem zagrożenia były wyłącznie siły przyrody: pożary naturalne, uderzenia piorunów, powodzie, trzęsienia ziemi, wybuchy wulkanów i inne kataklizmy, wobec których i współczesny człowiek jest także w dużej mierze bezbronny. Wraz z rozwojem cywilizacji, a szczególnie przemysłowej, pojawiły się zagrożenia, które człowiek sam generuje, na skutek niedoskonałości swoich wytworów jak też niedoskonałości swego działania. Żyjemy zawsze w konkretnej przestrzeni publicznej i z tego powodu używamy określenia bezpieczeństwo publiczne.

Edukacja obywatelska ma duże znaczenie dla bezpieczeństwa każdego państwa. Istotnym warunkiem demokratycznej stabilności i trwałego bezpieczeństwa państwa w świecie podlegającym przyspieszonym procesom modernizacji i globalizacji jest wykształcenie społeczeństwa. Państwo powinno tworzyć warunki do podnoszenia poziomu ogólnej edukacji swego społeczeństwa oraz wykształcenia specjalistycznego, zapewniającego ich udział w badaniach naukowych i w światowym postępie technologicznym. W tym zadaniu mieści się kształcenie wysokiej klasy specjalistów na potrzeby obronności i bezpieczeństwa. Niezbędny jest rozwój różnorodnych form edukacji obywatelskiej – w tym kształtowanie postaw antyterrorystycznych – aby uwrażliwić społeczeństwo na potrzeby bezpieczeństwa państwa związane z nowymi rodzajami wyzwań i zagrożeń. Odpowiednią rolę w tym dziele mają do odegrania publiczne media, organizacje pozarządowe oraz samorządowe. Wymienione zalecenia są podstawą i punktem wyjścia do opracowania poszczególnych strategii sektorowych w dziedzinach mających podstawowe znaczenie dla bezpieczeństwa i obronności każdego państwa [Tyrała 2011].

Bezpieczeństwo społeczne i osobiste jednostki wymaga, żeby każdy z nas posiadał system wiadomości ogólnych o rzeczywistości i intelektualne umiejętności posługiwania się nimi w celach poznawczych i orientowania się w otaczającym nas świecie, które pomocne są nam w ocenianiu ważnych, niekiedy groźnych dla nas zjawisk i określaniu wzajemnego do nich stosunku. Przede wszystkim ważne są umiejętności metodologiczne umożliwiające rozpoznawanie, analizowanie i ocenę tych zjawisk, w aspekcie ich wielkości, rodzaju, potencjalnych skutków ich pojawienia się, czasu wystąpienia i długotrwałości oddziaływania oraz podejmowania decyzji, co do sposobów przeciwdziałania im czy ich wykorzystania.

Zakończenie

Ramy tego wystąpienia zostały ustalone konkretnymi ograniczeniami. Należy do nich także cel, jaki postawili sobie autorzy. Optymalizacja tych treści przyczyni się do wzrostu efektywności przyswojenia sobie tego, co jest najistotniejsze i niezbędne w ramach wyodrębnionego z programu studiów konkretnego przedmiotu nauczania. Autorzy pod tym względem kierowali się postulatami metodyki kształcenia, czyli wytycznymi pedagogiki. Po drugie – zakres treści został określony kryteriami uniwersalnych determinant bezpieczeństwa europejskiego. Po trzecie – należało określić także ramy przestrzeni instytucjonalnej w obrębie Europy.

Każdy czytelnik powinien wiedzieć, że przygotowanie do zapewnienia bezpieczeństwa rodziny jest naturalnym i nieuniknionym obowiązkiem w warunkach istniejących realiów współczesnego świata. Także Europa nie jest wolna od regionalnych napięć i konfliktów. Ludność jest zagrożona katastrofami, ekologicznymi awariami, terroryzmem i częstymi wypadkami współczesnej cywilizacji. Coraz częściej można spotkać się z określeniem „sytuacja kryzysowa”. Należy rozważać kryzysy każdego człowieka przede wszystkim od strony jego psychiki. Jednym z pojęć sekuritologii będzie sytuacja kryzysowa dotycząca człowieka. Takie sytuacje ekstremalne mogą wystąpić np. podczas bójek na imprezach sportowych lub podczas ataków terrorystycznych na duże skupiska ludzi.

Bezpieczeństwo jest dzisiaj wartością największą i należąca do grona najważniejszych w sferze egzystencji każdego człowieka, więc nie tylko Europejczyka. Nie jesteśmy w Europie wolni od „powtarzających się cyklicznie” – występujących sytuacji kryzysowych o zróżnicowanym stopniu nasilenia niebezpieczeństw. Bezpieczeństwo europejskie łączy się systemami obronnymi poszczególnych państw.

Przedstawione w tym opracowaniu wybrane problemy dotyczące bezpieczeństwa i zagrożeń rodziny są dynamiczne. Warto podkreślić przykład przeobrażeń współczesnej rodziny i dalsze, wynikające z tego reperkusje międzynarodowe mające wielki wpływ na bezpieczeństwo społeczne, regionalne globalne i przede wszystkim europejskie. Dlatego należy je ciągle śledzić i weryfikować refleksje na ten temat.

Bibliografia

- Budnikowski A., 2003, *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*, PWE Warszawa.
- Drużyńska J., Jankowski S.M., 2009, *Wyklęte życiorysy*. Poznań, REBIS Dom Wydawniczy.
- Dyczewski L., 2003, *Rodzina twórcą i przekazicielem kultury*, KUL, Lublin.
- Dziura M., 2005, *Wpływ nielegalnej pracy na emigracji na życie rodziny wiejskiej* [w:] *Rodzina, etyka, ekonomia*, red. R. Horodyński, E. Ozorkowski, Wyd. Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku, Białystok.
- Giddens A., 2001, *Poza lewicą i prawicą. Przyszłość polityki radykalnej*, Zysk i S-ka, Poznań.
- Grupa Lizbońska, 1996, *Granice konkurencji*, Poltext, Warszawa.
- Gwiazda A., Kawecki W., 1999, *W stronę trzeciego tysiąclecia*, Kraków.
- Jaroszyński P., 2002, *Globalizacja* [w:] *Powszechna Encyklopedia Filozofii*, t. III, Lublin.
- Kukołowicz T., 2004, *Wychowujący nauczyciel* [w:] T. Kukołowicz, *Teorie wychowania dla nauczycieli*, „Wychowawca” 10(24).
- Majkowski W., 2006, *Czynniki dezintegracji współczesnej rodziny Polskiej*, Wyd. Księży Saracenów.
- Malikowski M., 2005, *Podkarpacka bieda*. Wydawnictwo UR, Rzeszów.
- Olak A., 2007, *Działalność Komisji Porządku Publicznego i Współpracy z Samorządami Osiedlowymi w Rzeszowie w latach 2003–2006* [w:] M. Malikowski, *Zagrożenia i bezpieczeństwo w mieście Rzeszowie. Zadania – diagnozy – praktyka*, Wyd. UR, Rzeszów.
- Olak A., 2007, *Zjawisko przemocy w rodzinie*. MAX-DRUK, Rzeszów.
- Olak A., 2010, *Bezpieczeństwo rodziny w warunkach zagrożeń*, AMELIA, Rzeszów.
- Olak A., 2013, *Bezpieczeństwo rodziny w warunkach globalizacji*, Katowice.
- Sowa B., 2005, *Bezrobocie jako problem społeczny Podkarpacia*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy, Kapitał ludzki i intelektualny”, cz. 2, red. M.G. Woźniak, UR, Rzeszów.
- Sowa B., 2009, *Wykorzystanie wybranych instrumentów polityki strukturalnej UE w województwie podkarpackim*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy. Uwarunkowania instytucjonalne”, red. M.G. Woźniak, UR, z. 14, Rzeszów.

- Stopczyński S., 2010, *Ekonomiczne i pozaekonomiczne aspekty problematyki globalizacji*, PWT, Wrocław.
- Szczeptański J., 1970, *Podstawowe pojęcia socjologii*, PWN, Warszawa.
- Tyrała T., 2011, *Bezpieczeństwo wewnętrzne. Europejskie i globalne czynniki bezpieczeństwa wewnętrznego Polski*, Katowice.
- Tyszka Z., 1998, *Socjologia rodziny* [w:] Z. Krawczyk, K.Z. Sowa, *Socjologia*, PWN, Warszawa.
- Tyszka Z., 2009, *Socjologia rodziny*, PWN, Warszawa.
- Winiarski M., 2003, *Encyklopedia Pedagogiki XXI wieku*, Wyd. „ŻAK”, Warszawa.
- Winiarski M., 2000, *Problemy edukacji środowiskowej*, IBE, Warszawa.
- www.google.plgwsrd_BEZPIECZEŃSTWO+W+MIEJSCU+ZAMIESZKANIA+2015+(KGP), A. Brzeźniak, *Bezpieczeństwo Polaków w badaniach opinii społecznej*
www.gus.gov.pl.
- Ziemska M., 1975, *Rodzina a osobowość*, Wiedza Powszechna, Warszawa.
- Żebrowski W., 2001, *Rodzina polska wobec bezrobocia i ubóstwa*, Instytut Zarządzania UG, Gdańsk.

Security and threats of contemporary family – selected aspects

Summary

The family is an interesting subject of research in many fields of science: psychology, economics, politics, history, demography, ethnology and sociology in particular. It has long been of interest, reflection philosophers, scientists, representatives of various religions, writers. The family is an institution of general human occurring in all ages and cultures, and is an integral part of any society is its most important and fundamental group unit. From the moment of the emergence of sociology as an independent scientific field, to this day the family is the subject of systematic research. This material presents selected issues regarding. Dangers Polish family. There have been queries literature and analysis of the collected shave being available statistics and data.

Keywords: family, society, the threat of the family, change and transformation.